

С.-Петербур. ун-та, 2006. – 518 с.; **38.** Caven B. The punic wars. – New York, 1980. – 645 p.; **39.** Issel A. La Liguria e i suoi abitanti nei tempi primordiale. – Genua, 1995. – 250 p.; **40.** Head D. Armies of the Macedonian and Punic Wars. – London.: War games Group, 1982. – 325 p.; **41.** Fuchs J. Hannibals Alpenbergang. – Wien: Konegen, 1897. – 265 s. **42.** Fuchs J. Der zweite punische Krieg und seine Quellen. – Winen: Blumrich, 1894. – 315 s.; **43.** Kahrstedt U. Geschichte der Karthager von 218-146. – Berlin, 1913. – 376 s.; **44.** Keller L. Der zweite punische Krieg und seine Quellen. – Marburg: Elwent, 1875. – 154 s.; **45.** Kromajer J., Veith G. Antike Schlachtfelder in Italien und Africa. – Berlin: Weidmann, 1912. – Т. 1. – 512 s., Т. 2. – 623 s.; **46.** Lazenby J. Hannibal's war. Warminster: Aris and Philips, 1978. – 345 p.; **47.** Lehmann K. Die Angriffe der drei Barkiden auf Italien. – Leipzig: Teubner, 1905. – 321 p.; **48.** Meltzer O. Geschichte der Karthager. – Berlin, 1896. – 211 s.; **49.** Nigell B. The Punic wars 264-146 BC. – Oxford: Osprey Publishing, 2002. – 100 p.; **50.** Vincke L. Die zweite punische Krieg und der Kriegsplan der Carthager. – Berlin: Besser, 1841. – 341 s.; **51.** Williams J. Beyond the Rubicon: Romans and Gauls in republican Italy. – Oxford: University press, 2007. – 263 p.; **52.** Wise T. Armies of the Carthaginian wars. 265 – 146 BC. – London: Osprey publishing, 1982. – 45 p.

УДК 392(477.85)

Інна ПОБЕРЕЖНИК

**РОЛЬ ТА МІСЦЕ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ
У ПОХОВАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ
НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ ТА ХОТИНЩИНИ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ (XIX – ПОЧАТОК XX ст.)**

Вагому роль алкогольні напої відігравали в поховально-поминальному обряді, який виділяється серед інших етапів життєвого циклу певною консервативністю. У даній обрядовості алкоголь відігравав роль прощального напою, який використовували при відвідуванні померлого, розрахунку з гробарями, при влаштуванні поминальної трапези тощо.

Ключові слова: сімейна обрядовість, поховально-поминальна обрядовість, поминальна трапеза, парастас, обід, відвідування покійника, помана, ігри при покійнику, паус, деревце, сточок, коливо, поминальна чарка, дев'ятиши, сороковини, роковини.

Інна ПОБЕРЕЖНИК

**РОЛЬ И МЕСТО АЛКОГОЛЬНЫХ НАПИТКОВ
В ПОГРЕБАЛЬНО-ПОМИНАЛЬНОЙ ОБРЯДНОСТИ
НАСЕЛЕНИЯ БУКОВИНЫ И ХОТИНЩИНЫ:
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ (XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)**

Весомую роль алкогольные напитки играли в погребально-поминальном обряде, который выделяется среди других этапов жизненного цикла опре-

деленной консервативностью. В данной обрядности алкоголь играл роль прощального напитка, который использовали при посещении умершего, расчете с могильщиками, при устройстве поминальной трапезы и т.д.

Ключевые слова: Семейная обрядность, погребально-поминальная обрядность, поминальная трапеза, парастас, обед, посещение покойника, помани, игры при покойнику, паус, деревце, сточок, коливо, поминальная чарка, девятины, сороковины, годовищина.

Inna POBEREZHIK

**ROLE AND PLACE ALCOHOLIC BEVERAGES IN FUNERAL
POPULATION BUKOVYNA AND HOTYNSCHYNY:
COMPARATIVE ASPECTS (XIX – EARLY XX CENTURY)**

Important role alcohol played in the grave-obit, which is separated from other stages of the life cycle of some conservative. In this ceremony the role alcohol played a farewell drink, which used to visit the dead, the calculation of the gravedigger, when arranging memorial meal etc..

Key words: Family celebrations, funeral, memorial rites, memorial meal, parastas, lunch, visiting dead, pomana, games for the departed, pauci, tree, stochok, rock, glass memorial, devyatyny, sorokovyny, anniversary.

Сімейна обрядовість займала особливе місце в житті українців Буковини та Хотинщини. Неодмінними елементами такої обрядовості виступали алкогольні напої, асортимент яких був різноманітним. Горілка чи вино були основними атрибутами застілля під час весілля, хрестин, похорону, поминальних днів. Усі обряди та звичаї, в яких використовувався алкоголь, у своїй основі мали певне символічне та магічно-ритуальне навантаження, у поховально-поминальній обрядовості використання алкоголю було спрямоване насамперед на спокій душі померлого, побажання йому Царства Небесного тощо.

Актуальність зазначеного питання зумовлене недостатнім рівнем дослідження та лише спорадичними згадками в літературі кін. XIX ст. Власне дане питання ніхто з дослідників до цього часу не простежував через призму порівняння поховально-поминальної обрядовості між українцями та іншим населенням досліджуваної території тощо.

Питання використання алкогольних напоїв у поховально-поминальній обрядовості зумовлене недостатнім рівнем дослідження та лише фрагментарними згадками в літературі кін. XIX – поч. XX ст. Багаті спорадичними повідомленнями твори буковинських та українських письменників XIX – XX ст., тогочасна місцева періодика, повідомлення місцевих дослідників історії, побуту та традицій краю [1-4, 12-14, 20-23]. Частково ця тематика розкрита сучасними дослідниками, серед них – Г. Кожолянко [9, 10] та інші, які у своїх працях висвітлювали лише окремі аспекти використання алкоголю при відзначенні свят сімейного та календарного циклу. Проте комплексного дослідження присвяченого питанню використання

алкогольних напоїв під час проведення поховального та поминального обрядів, на сьогоднішній день і досі немає. Крім того, практично жоден з дослідників до цього часу не робив спроб виявити локальні особливості та показати специфіку вживання алкоголю в поховально-поминальній обрядовості українців та інших етнічних груп Буковини та Хотинщини, що компактно проживають поряд одна з одною.

Вагому роль алкогольні напої відігравали в поховально-поминальному обряді, який виділяється серед інших етапів життєвого циклу певною консервативністю. Так, один з дослідників поховального обряду назвав цю обрядовість «розтратним звичасм» [1, с. 229], оскільки на похорони слід було закупити певну кількість горілки. Саме про таку необхідність у народі побутувала приказка: *без горівки ані сі не ожениш, ані не вмереш*, яка характеризувала загальноприйнятий звичай – при всякій радісній чи сумній нагоді частувати знайомих та учасників дійства горілкою. Фактично алкогольні напої, такі як горілка, вино, пиво та інші були одними із основних напоїв, які вживалися під час поминальної трапези (щоминки, обід, парастас тощо), який влаштовували в день похорону на третій, дев'ятий та сороковий день після поховання, в річницю смерті тощо.

Проведення поховально-поминальної обрядовості для тогочасного населення Буковини та Хотинщини обходилося досить дорого, оскільки на похоронах, як і при відзначенні всіх інших свят вживалася достатня кількість алкоголю, яку часто населення брало в борг на виплату в корчмі [1, с. 246]. Зокрема, про таку необхідну закупівлі алкоголю сповіщає нам газета «Руска Рада»: «Умер небіжчик або небіжка, біжить чоловік по горівку, бо нема кому обмити мерця; як буде горівка, то будуть і люди. Три дні лежить мертвець, то м.і три дні і пють, що уже самі не знають, хто властиво умер» [15, с. 76].

Часто важко хворого намагалися врятувати від смерті за допомогою чіків, які в своїй основі мали алкоголь: горілку, пиво або вино. Зокрема, буковинські гуцули коли хтось з членів їхньої сім'ї хворів зверталися по допомогу до носіїв езотеричних знань (ворожбитів, знахарів та примовників). Нерідко, саме від їхнього діагнозу залежала подальша доля хворого, якщо знахарі ставили діагноз, що йому «ни на л'якь, ни на в'якь» тоді зверталися до священика з проханням спорядити та законити хворого, тобто сповідати та причастити. Перед тим купали хворого у літній воді, одягали на смертному одрі в чистий одяг [11, с. 357]. Гуцули Кимполунзького повіту чинили відповідним чином до особи, яку навіть ворожбити не бралися лікувати, у випадку коли останні давали надію на виліковування хворого, його лікували відварами з зілля та корінців, а гакож бовтанкою, основними складовими, якої виступали змішана та нагіта горілка з ромом, пивом та цукром. Таке лікування тривало протягом трьох діб, якщо стан хворого залишався незмінним, тоді його го-тували до смерті (обмивали, одягали в чистий та святковий одяг, а навколо

пшій обв'язували хусткою). Слід зауважити, що є ряд повідомлень про випадки, коли така особа лежала годинами, неділями, а то і місяцями, доки не віддавала Богові душу [3, с. 2].

Після того, як людина помирала всі дії родини були направлені на підготовку небіжчика до похорону, який відбувався на третій день після смерті. За повідомленнями Дмитрія Кантеміра, небіжчика ховали на третій день для того, щоб остаточно впевнитися в тому, що не ховають особу, яка впала в літургичний сон [8]. Протягом цих трьох днів, до покійника могли навідатися всі бажаючі, для того щоб «відправити його у далеку дорогу» та попрощатися з ним. Цікавим є той факт, що такі відвідини носили загальний характер і здійснювалися всім селом, часто навіть особами, які не знали покійного. За чітко встановленим звичаєм кожному візитереві родичі покійного наливали порцію горілки, за що відвідувач щиро казав: «Бог да простит», «Най Бог прийме». За виконанням та дотриманням даного обряду стежив хтось з родичів покійника, саме на нього покладалася функція почастивати кожного, хто ввійшов до хати, стежити за кількістю горілки тощо. Таким чином, більшість людей – «відвідувачів покійного» йшли не помолитися за душу померлого, а випити горілки та закусити на дурничку, для того щоб щось вкрасти тощо [1, с. 247]. Дослідник традиційної духовної культури Буковини, Галичини В. Гнатюк зауважував, що «...якби не було даного звичаю частувати при відвідуванні покійника горілкою, то не було б навіть кому посидіти біля мерця, обмити його і спорядити в останню дорогу, а за горілку робили все» [4, с. 367]. Звичай зустрічі відвідувачів покійного чаркою горілки характерний як для українців, так і для представників інших національних груп, лише з певними відмінностями. Наприклад, у молдован Хотинського повіту відвідували мерця виключно жінки, нечастими є випадки відвідування покійника чоловіками. Такі відвідини носили назву «со свѣчѣй къ покойнику». Зазвичай жінки, які йшли попрощатися з покійником, збиралися у групи і по черзі заходили до нього. Входячи в хату, вони виконували традиційно встановлений ритуал прощання, після якого частувалися в обов'язковому порядку чаркою горілки; випивали горілку з побажанням спокою душі та тіла, після чого в тихому та глибокому мовчанні виходили з хати, при цьому пропускаючи інших бажаючих [13, с. 595].

Слід відзначити також про звичай, за яким у труну поряд з покійником клали пиріг, печену курку або пляшку горілки [20, с. 270]. Ці предмети вказують на вірування буковинців у існування життя після смерті, а залишені продукти харчування та напої у даному випадку мали використовуватися покійником для втамування голоду та спраги під час подорожі до раю (вирію) чи пекла. Зокрема, є ряд повідомлень про те, що гробівники, копаючи яму для покійника, знаходили «горілочку – таку добру мов огонь» і без довгих церемоній розпивали її до дна [2, с. 636]. Звичай класти предмети побуту, продукти харчування, напої разом з

покійником мас язичницькі корені і зустрічається в описі поховального обряду руса у Ібн-Фадлана (арабський письменник X ст.). В своєму повідомленні він розповідає, що в палатку до покійника «принесли горячий напитокъ, плоды и благовонныя и положили къ нему...». Основна суть цього обряду полягала у тому, що населення Київської Русі вірило у те, що покійник після тілесної смерті продовжує жити, і речі, які ховали разом з ним, є необхідними не тільки за життя, але й після смерті. Подібне пояснення також можна дати звичаю, коли разом з покійником кладуть речі, які він любив понад усе за життя: любив курити люльку; пити горілку – графин горілки тощо [17, с. 93]. З часом класти речі, улюблені за життя, разом з покійником відійшов у минуле, але в деяких буковинських громадах зберігався до кінця XIX ст. Наприклад, у буковинських румунів такий звичай побутував досить тривалий час. Зокрема, в кінці XIX ст., за повідомленням С. Маріана та І. Сбієри, одними з основних предметів, які в обов'язковому порядку клалися поряд з покійником, були різноманітні трави (сухі або свіжі): любисток, материнка, шальвій тощо, крім того, часто разом з покійником клали його улюблені речі: шапку, палицю, хліб, сіль, рушник, гроші, а іноді навіть і речі, без яких він не уявляв свого буття: пляшку горілки, гютюн, люльку тощо. Вважалося, що дані предмети потрібні для померлого на тому світі: «для того, щоб покійник не потребував вертати з того світу за ними» [21, с. 216].

В перший день смерті хтось із членів родини звертався до копачів гробу і гробарів з проханням викопати могилу для небіжчика, а також до місцевих стельмахів, які мали виготовити труну. В різних місцевостях Буковини за такий вид роботи розраховувалися по-різному, в одному селі виключно обідом та пляшкою горілки, поманою, в іншому – грошима. Наприклад, у с. Раранча Чернівецького повіту побутував звичай, за яким і майстрами, що виготовляли труну, розраховувалися виключно горілкою та обідом, який обов'язково накривали на віку домовини [4, с. 342], і гробарями (їх кількість залежала від обсягу роботи: мала яма – один гробар, а якщо велика, то два гробарі) проводили розрахунок до початку роботи хлібом та горілкою, «щоб голодні не копали». Тоді як в с. Молодія того ж повіту за виготовлення домовини розраховувалися виключно грішми [4, с. 351]. В селі Самушині Заставнівського повіту розрахунок за дану роботу міг бути різним, фактично він залежав від попередніх домовленостей між майстрами, копачами та замовниками. Наприклад, одні за виготовлення труни платили 2 крони, інші порцію горілки [4, с. 364]. Часто розрахунок з гробарями здійснювався у два етапи: один – відразу після виконання замовленої роботи, інший – після поховання небіжчика, на обіді. Зокрема, спершу з гробарями за виконану роботу розплачувалися виключно грішми (1 або 2 крони) або поманою, яка складалася з рушника та калача. Крім цього, і в першому, і в другому випадку розрахунок, гробарям після похорону, в обов'язковому порядку

жертвували фляшку горілки, яку вони відразу розпивали за упокій душі небіжчика [4, с. 366].

Всю ніч перед похороном при тілі покійного повинні були бути присутні родичі та всі бажаючі, в деяких населених пунктах при покійнику всю ніч проводили тільки священик та місцева молодь. Наприклад, у селі Самушині Заставнівського повіту на ніч залишалися всі бажаючі, яких домашні заохочували переночувати при мерці, частуючи горілкою та хлібом, яким закушували випиту рідину [4, с. 365]. Таке частування було символічною платою людям, які виявляли бажання не спати цілу ніч, а пересиджувати її біля покійника. Буковинські гуцули в ніч перед похороном запрошували до покійника священика та дяка. Крім священика та дяка, при тілі ніч проводила місцева молодь: хлопці (легіники) та дівчата, які після того, як священик відправлявся в Божий храм (під ранок), розпочинали «попойку», для того «щоб коли напьемся, душк весело», після чого розпочиналися ігри (грушки, игрушки) [11, с. 359]. Одна з таких ігор носила назву «Церква та корчма», участь у якій брали всі присутні. Головними дійовими особами виступали два юнаки. Суть гри полягала в наступному: один з двох юнаків запитував другого: «Куда хочеш ійти, на рѣку ли въ корчму, или въ церковь?». Якщо останній відповідав, що у церкву, то його змушували вголос прочитати «Отче наш», при виконанні даного завдання всі присутні у кімнаті приймали серйозний вигляд і виконували дії, які зазвичай характерні для відвідування церкви: хрестилися, били поклони, шептали молитви тощо. Якщо ж, навпаки, юнак відповідав, що «я іду до Іося напиться, на боргъ нашюся, червака заморити», тоді всі присутні за це били бажуючого відвідати корчму палицею (буком), після чого він в обов'язковому порядку мав виконати певне бажання: гавкати як собака, шіяти як шівень, хрюкати, бляяти тощо [11, с. 600].

Часто алкогольні напої використовувалися і в похоронній процесії, зокрема, у буковинських румунів існував звичай, коли попереду похоронної процесії несли пару калачів свосрідної форми, в один з яких була встромлена гілка плодового дерева (rom), прикрашена різноманітними фруктами та пряниками, на іншому – зварену у великій мисці пшеницю, заправлену медом (coliva, colibă), а також невеличку пляшку, наповнену вином або медовою водою, на калачі також клали і смертну свічку (toiağ); в даному випадку дані предмети, продукти харчування та напої виступали свосрідним провіантом (merinde) для подорожі душі померлого [21, с. 216]. Біля поргату церкви після відчитання над покійником буковинські румуни роздавали всім членам похоронної процесії закуску: кожний присутній отримував шматок калача і склянку фруктові горілки [22, с. 29]. Українці Буковини під час панахиди, яку відчитував панотець, використовували помани (колачики зі свічечками), які були розкладені довкола столу, посередині якого ставили деревце, паус (фляшка з вином або молюком) і мисочку із звареною пшеницею. Після здійснення встановлено-

го ритуалу (піднімання стола тричі) помани роздавалися всім присутнім, а деревце, паус та мисочку господар вручав двом-трьом газдам, які мали пієчч віднести на кладовище, а з кладовища їх забирав панотець [4, с. 342]. В с. Молодієві (Молодії) Чернівецького повіту в день похорону родичі покійного в церкву на відчитання приносили поменник, паус, пшеницю (коливо) та помани. Велику роль відігравав у похоронній процесії паус, який готували за певною встановленою традицією, без будь-яких відхичень від канону; зокрема, брали фляшку вина або горілки, з бубликом на пийці і двома свічками, які встромляли у бублик, дану пляшку обов'язково клали у тарілку і обставляли трьома або п'ятьма медівниками. В церкві на віко труни виставляли поменник, паус і сточок, поменник та паус залишалися у церкві, сточок, який мали того ж дня спалити до кінця, забирали додому [4, с. 351]. В селі Самушині Заставнівського повіту після похорону родина померлого влаштувала комашню (обід в день смерті) [4, с. 366], увечері після якої домашні запрошували всю родину та сусідів «до сточка», що горів без перестану від того часу, як несли мерця від церкви до кладовища. На сточку родина сиділа до тих пір, доки сточок не згорить, протягом цього часу присутні розмовляли, частувалися горілкою або пивом тощо. Після того, як сточок згорів, всі вставали і молилися за душу померлого [4, с. 367]. Цікавий звичай можна зустріти у бессарабських молдован, які після закінчення поховання тричі поливали могилу вином зі стакана, – цей обряд слугував своєрідним прощанням з покійником [13, с. 597].

Одним із основних компонентів поховально-поминальної обрядовості є обід, який відбувався в день поховання, до якого готувалися заздалегідь з першого дня смерті. Так, після поховання тіла господар дому запрошував всіх присутніх на гостину, тобто на поминки душі покійника, для того щоб пом'янути за обідом душу покійника: «Як вернуться з цвинтара, то прямо йдуть у хату, де був мертвий. Там уже на столи стоить приготовлене коливо (кутя) і обід» [4, с. 344-345]. Подібна згадка померлого називається «парастасомь», або «поманою», в якій простежуються сліди язичницької тризни [12, с. 70]; основна суть даного застілля полягала в спільній молитві присутніх за душу померлого та здійснення жертвоприношення за допомогою помани убогим [15, с. 77]. Зокрема, в українців Буковини обід після похорону прийнято було влаштувати вдома або на цвинтарі прямо на могилі покійника, в останньому випадку такий обід складався з помани (калач з свічкою) та чарки горілки [22, с. 54]. Вдома обід, під час якого часто наливали горілку «за упокій душі померлого», влаштували в тій кімнаті, де лежав покійний [16, с. 206]. За столом на обіді присутні не проголошували тостів, не стукалися чарками і склянками зі спиртним. Максимум, що дозволялося за загальноприйнятим звичаєм, це тихо проголошувати прощальні слова: «Земля йому пухом!», «Нехай йому легко лежати, землю тримати!», «Нехай він роду своєму сниться!», «Царство йому ж небесне, легко йому лежати, пе-

ром землю тримати; хай там собі царствує, а нам посилає, Боже, вік та здоров'я» тощо. На поминках в українців Буковини було прийнято за столом під час частування декілька капелів виливати на землю, – вони вірили, що цим самим приносять жертву померлому [20, с. 271]. У молдован Хотинського повіту жінок, які допомагали готувати поминальний обід, господарі час від часу частували горілкою, що вважалося єдиною платою за добровільне бажання допомогти. При кожній чарці жінки хрестилися і виголошували «Да прости́ть его́ Богъ!» [13, с. 595].

Цікавим є звичай обіду, який проходить у два етапи протягом двох днів (у день поховання та на наступний день), він характерний для українців с. Раранча. Зокрема, по закінченні поховання родичі покійного вдома влаштували перший обід, на якому присутніми були всі, хто відправляв покійника в останню дорогу; другий обід відбувся наступного дня після поховання [4, с. 344]. На другий обід приходили тільки запрошені, які за столом пили багато горілки і їли. При кожній налитій чарці присутні примовляли «Най Бог прости́т душичку. Аби Бог святий душечку сво́ приймив до царства, а живущим дарував здоров'я, най Бог прийме». На перший обід, який відбувся після поховання в с. Молодієві (Молодії), брали людей з цвинтаря, на якому присутніх обдаровували поманами, після чого частували горілкою та пригощали прилагодженими стравами [4, с. 352]. В українців Хотинського повіту було прийнято після поховання всіх присутніх на кладовищі запрошувати на поминальний обід, на якому пригощання розпочиналося з куті. Часто дослідники порівнюють влаштування обіду з проведенням храмового свята, вся різниця полягає, на їх думку, тільки у суті промов, які виголошувалися при передаванні чарок [11, с. 676]. На першому поминальному обіді молдован Хотинського повіту теж присутні алкогольні напої, особливо вино, яке пили за душу покійного [13, с. 597]. Для священника на такому обіді готувалася окрема баклажка вина, яка прикрашалася квітами [6, с. 483].

Крім того, поминальні обіди було прийнято влаштувати на 9-й день після смерті, який в народі носив назву «дев'ятини», через 40 «сорочини», через рік – «роковина». В с. Молодієві (Молодії) Чернівецького повіту та в с. Ставчани Хотинського повіту обіди робили ще й на третій день та шостий тиждень, у півроку і через сім років після похорону [11, с. 676]. Фактично, за народною вірою, душа чоловіка відвідувала свою земну оселю на 9-й, 40-й день після смерті і на роковини смерті. В честь покійника у ці дні справляли обіди з церковним помином, під час проведення якого родичі покійного роздавали помани та милостиню бідним [1, с. 256]. У карпаторуських гуцулів було прийнято в шість неділів після поховання справляти обід (комашню), який відбувся без священника та молебна, він носив характер поминок з попойкою. На таких поминках в обов'язковому порядку було прийнято обдаровувати одягом покійного бідних [11, с. 362]. Після цього розпочиналися розмови та веселі забави, які, на радість корчмарю, продовжувалися протягом двох днів у корчмі

[11, с. 363]. Подібне відзначення «шестин» можна зустріти в с. Раранча Чернівецького повіту та в селі Самушині Заставнівського повіту. Саме цього дня родичі померлого вперше йшли на могилу покійного, де й влаштовували ковшню з частуванням та закусками [4, с. 367]. У бессарабських молдован на 40-й день після смерті робили поминки по вмерлому, цей день називали «моші» [6, с. 483].

Крім цих днів, поминки відзначали в спеціально відведені церквою дні. Для богослужінь та молитов за душі покійників для їх згадки церква призначила наступні дні: М'ясопусна субота, 56 днів до Пасхи, між 14 та 18 лютим; Вівторок Фоминої неділі, між 31 березня та 4 травня (Раоница); Субота П'ятидесятниці, тобто день перед святом Трійці (Зелених свят), між 9 травня та 12 червня (Задупним днем); День усікновення глави Предтечі і Хрестителя Іоанна, 29 серпня, саме за душі померлих на війні за віру та вітчизну; Дмитрієва субота, перед 26 жовтня. Зазвичай померлих вшановували напередодні свят, переважно в суботу, які називалися у народі «батьківськими». Особливо вирізнялася Дмитрова субота – осінні поминки родичів: «На Дмитра і горобець під куцем пиво варить», – казали в народі [4, с. 345]. Взагалі протягом першого року після смерті родичі померлого збиралися на могилі покійного майже кожної суботи і оплакували там своїх небіжчиків [8]. Їжу й питво для померлих, що пішли з життя, залишали й після рідвяної трапези. Буковинські гуцули в Святий вечір не лягали спати цілу ніч, протягом якої вони згадували своїх родичів і пили за упокій їхньої душі [11, с. 285]. Трапеза на Святвечір у населення с. Каплівки Хотинського повіту теж носила поминальний характер [5, с. 1562]. В останній день Масляної (у так звану «процену» неділю) вибачалися перед померлим, для чого йшли на цвинтар і залишали там на могилах чарки з горілкою та млинці [18, с. 130]. Вшанування померлих відбувалося і на другу суботу після Великодня, здавна цей весняний поминальний день називався «проводами» або «гробками». Особливої уваги заслуговував звичай згадувати померлих «на могилках» частуванням. Цього дня люди йшли на цвинтар, де на гробах влаштовували обід, після якого символічно частували небіжчиків, виливаючи на могили горілку зі словами: «Їжте, пийте і нас, грішних, згадуйте, лихом не поминайте – чим хата багата, тим і рада!» [7, с. 97]. Населення Хотинщини проводи святкували, як свято згадки померлих. У цей день згадували мерців приготовленими стравами та напоями, з якими відправлялися на кладовище. Все принесене розкладали на один загальний довгий стіл. Спершу священик обходив усі могили та відслужував панахиду, після чого відправлявся до столу, де благословляв їжу та питво, а потім разом зі всіма сідав за стіл. Крім цього, колективна згадка померлих відбувалася також у день Марії Магдалини (22 липня), з тією тільки різницею, що згадування відбувалося не на кладовищі, а біля церкви [11, с. 432]. Фактично святкове трапезування в певний встановлений час, для поминання померлих, носило колективний характер. Спільні бенкети сприяли згур-

тованості дворипц, сільських громад, ремісницьких цехів, братств, церковних парафій. Саме під час таких спільних трапез люди усвідомлювали себе членами колективів, з якими в той час пов'язувалася вся їхня життєдіяльність, права, а часто й особиста свобода. Цікавим був звичай у молдавського населення Хотинського повіту, які кожної суботи влаштовували поминання померлих, – саме цей день тижня у них вважався днем поминання померлих [13, с. 365]. Цього дня обов'язково давали щось за поману «де помань» (на помин души), з часом населення зробило дану поману більш зручною та вигідною, замінивши її взаємними пригощаннями горілкою та вином. Зокрема, молдавське населення вірило у те, що склянка вина, яким вони пригощали в суботу знайомих, сусідів, на тому світі «устудить» язика та «втолить» спрагу його померлим батькові, матері, брату тощо [13, с. 366].

Слід відзначити, що поминальна чарка присутня в обрядовості багатьох народів. Для померлого існувала окрема чарчина, яку наповнювали по вінця, а зверху клали хлібний окрасць. Таку чарку клали поруч із запаленою свічкою біля ікони у красному куті, зустрічаються випадки, коли її клали на те місце, де лежав покійник [4, с. 344-34]. Поминальна чарка була присутньою під час поминання померлих на дев'ятий день, сороковий день і через рік [19, с. 5-6]. Крім того, поверх чарки зазвичай клали окрасць хліба, й саме цей звичай заснований на віруванні у те, що душа покійника повертається у свій будинок вечеряти [14, с. 130-131].

Отже, у даній обрядовості алкоголь відіграв роль прощального напою, який використовували при відвідування померлого, розрахунку з гробарями, при влаштуванні поминальної трапези тощо. Функції споживання алкогольних напоїв на обідах, влаштованих на честь поминання померлого, можна простежити у заупокійних тризнах стародавніх слов'ян, які не обходилися без випивки, призначеної як для живих, так і для мертвих. У різних селах Буковини та Хотинщини можна зустріти різні особливості поховання, які мають як спільні так і відмінні риси притаманні тому чи іншому населеному пункту. Наприклад, молдовани Хотинщини всіх відвідувачів покійного частували горілкою з першого дня смерті, тоді як буковинські гуцули вживали горілку тільки в останню ніч перед похоронами. Зокрема, алкогольні напої у даній обрядовості широко використовуються з побажаннями спокою душі померлого, Царства Небесного тощо.

Джерела та література: 1. Бѣньковскій И. Смерть, погребеніе и загробная жизнь по понятіямъ и вѣрованію народа // Кіевская старина. – 1896. – Т. LIV. – С. 229-261.; 2. Васильевъ М.К. Къ малорусскимъ похороннымъ обрядамъ // Кіевская Старина. – 1889. – Т. XXV. – С. 635-637.; 3. Гебюк І. Похоронни обычаи въ кимполунгскомъ повѣтѣ // Буковински Вѣдомости. – 1896. – № 45-46. (1 (13) декабря). – С. 1-2.; 4. Гнатюк В. Похоронні звичаї та обряди // Етнографічний Збірник. – Львов: Етногра-

фічна комісія НТШ, 1912. – Т. XXXI-XXXII. – С. 133-424.; 5. Евфимовъ І. Народное празднованіе Рождественскихъ святокъ // Кишиневскія епархіальныя вѣдомости. – 1906. – № 47-48. – С. 1561-1568.; 6. Защукъ А. Матеріали для географіи и статистики Россіи, собранные м.іють м.іютьго штаба. Бессарабская область. – Санктпетербургъ, 1862. – Часть I. – 552 с.; 7. Кайндль Р. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці: Молодий Буковинець, 2000. – 208 с.; 8. Кантемир Д. Описание Молдавии. – Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1973. – 218 с.; 9. Кожолянко Г. К. Етнографія Буковини. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – Т. 1. – 384 с.; 10. Кожолянко Г. К. Етнографія Буковини. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т. 2. – 424 с.; 11. Козарищукъ Д. Изъ буковинскихъ карпатскихъ горъ // Наука. – 1889. – № 6 (30 іюня). – С. 356-363.; Козарищукъ Д. Изъ буковинскихъ карпатскихъ горъ // Наука. – 1889. – № 10 (31 октября). – С. 596-605.; 12. Кульчицкій С. О сусвѣрныхъ обычаяхъ, повѣрїяхъ и примѣтахъ м.іють села Ставучанъ Хотинскаго уѣзда // Кишиневскія епархіальныя вѣдомости. – 1873. – № 18. – С. 670-680.; Кульчицкій С. О сусвѣрныхъ обычаяхъ, повѣрїяхъ и примѣтахъ м.іють села Ставучанъ Хотинскаго уѣзда // Кишиневскія епархіальныя вѣдомости. 1873. № 10. – С. 425-435.; 13. Купчанко Г. Нравы, обычаи, загадки, пословицы, суевѣрїя и м.ію м.іють-русского народа // Буковинско-русскій м.іють на обыкновенный годъ 1877. Рочникъ IV. – Черновігъ, 1876. – С. 59-71.; 14. Матвѣвичъ А. Религіозные мотивы въ повѣрїяхъ и обрядахъ бессарабскихъ молдаванъ // Кишиневскія епархіальныя вѣдомости. – 1911. № 14. – С. 586-600.; Матвѣвичъ А. Религіозные мотивы въ повѣрїяхъ и обрядахъ бессарабскихъ молдаванъ // Кишиневскія епархіальныя вѣдомости. – 1911. – № 9. – С. 357-368.; 15. Потєбня А. Малорусскіе домашніє лѣчебники XVIII в. // Киевская Старина. – 1890. – Т. XXVIII. – С. 91-94.; 16. Через що наші селяни м.іють і що їм ще помогчи може // Руска Рада. – 1902. – № 10 (8 (21) марта). – С. 75-77.; 17. Чубинський П. Мудрість віків. – К.: Мистецтво, 1995. – Т. 2. – С. 206.; 18. Ящуржинскій Х. О погребальныхъ обрядахъ // Этнографическое обозрѣніе. – 1898. – № 3. – С. 93-95.; 19. Ящуржинскій Х. Остатки языческихъ обрядов, сохранившихся в малорусском погребании. // Киевская Старина. – 1890. – Т. XXVIII. – С. 130-132.; 20. Ящуржинскій Х. Причинки до пізнання культя предків на Україні. // Записки наукового товариства м. Т. Г. Шевченка. – 1912. – Т. CIX (109). – С. 5-6.; 21. Manastyrski A. Die Ruthenen // Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien, 1898. – S. 228 – 271.; 22. Sbierra J., Marian S. Die Rumanän // Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. – Wien, 1898. – S. 191-227.; 23. Simiginowicz-Staufe L.A. Die Völkergruppen der Bukowina. – Czernowitz, 1884. – 203 s.